

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

26-27 листопада

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

Одеса – 2020

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШІНСЬКОГО»
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

**ЛІНГВІСТИКА Й ЛІНГВОДИДАКТИКА: ЗДОБУТКИ І
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

26-27 листопада 2020 року

**МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

Одеса – 2020

*Марія Аргірова,
асистент кафедри слов'янського мовознавства
Університету Ушинського*

РОЗМОВНО-ПРОСТОРІЧНА ЛЕКСИКА С. ЖАДАНА (НА МАТЕРІАЛІ П'ЄСИ «ХЛІБНЕ ПЕРЕМИР'Я»)

У статті розглянуто особливості пласту розмовної лексики, його складники і функціонування в художньому творі на матеріалі постмодерної п'єси С. Жадана «Хлібне перемир'я». Дослідження виявило наявність різних груп розмовної лексики: суржикізми, росіянізми, просторіччя.

Ключові слова: розмовна лексика; стилістично-забарвлена лексика; суржикізми; росіянізми, просторіччя.

The article considers the peculiarities of the layer of colloquial vocabulary, its components and functioning in the work of art on the material of the postmodern play by S. Zhadan "Bread Armistice". The study revealed the presence of different groups of colloquial vocabulary: surzhikisms, russianisms, colloquialisms.

Key words: colloquial vocabulary, stylistically colored vocabulary, surzhikism, Russianism, vernacular.

Постановка проблеми. Особливості просторічного стилю не втрачають своїх інтересів у лінгвістиці останні кілька десятиліть, а лінгвістичні дослідження цього питання — неосяжні. Сучасна світова література з властивим їй прагненням до натуралізму дуже широко презентує розмовну та «знижену» лексику. Незважаючи на неоднозначне ставлення, розмовна та «знижена» лексика становить важливу та невід'ємну частину лексикону, в тому числі, сучасної української художньої літератури. Постмодернізм як літературний жанр є величезним пластом для дослідження, адже кожен письменник примножує інтерес до лінгвістичних розвідок науковців. Зокрема С. Жадан надає можливість спостерігати мовні зміни на прикладі Східної частини України. Використання розмовно-просторічної лексики у п'єсі Сергія Жадана «Хлібне перемир'я» дає уявлення про ті реалії матеріального і духовного світу, які були (і є) актуальними в період війни на Сході України ХХІ ст.

Аналіз досліджень. Проблематику стилів та розмовно-просторічну лексику зокрема у різні часи досліджували В. Девкин, М. Цуркан, І. Гальперін, І. Чередниченко, Л. Коробчинська, С. Бирик, М. Пилинський, тощо.

Творчість С. Жадана неодноразово була предметом критичних розвідок О. Бойченка, Т. Гундорової, О. Ірванця, В. Моренця, М. Сулими та ін. Серед останніх літературознавчих досліджень зазначимо публікації В. Фоменко, С. Негодяєвої, О. Романенко та ін.

Метою статті є виявлення функціонального потенціалу розмовно-просторічної лексики в текстах української постмодерної прози на матеріалі постмодерної п'єси С. Жадана «Хлібне перемир'я». Аналізуючи мовну ситуацію в Східній Україні, Сергій Жадан зауважив: «Ми в дитинстві говорили суржиком.

Але це такий український суржик, тому що коли хтось говорив російською, з нього сміялися. У нас там на півночі Луганської області говорять суржилом, але на українській основі – переважають українські слова з російськими вставками» [5].

Виклад основного матеріалу. Спостерігаємо, що мова персонажів твору С. Жадана наближена до мовлення жителів маленьких міст сходу України в реальному житті: насичена росіянізмами, сленгізмами й навіть нецензурними лайливими словами. Коли ж читач поринає в душевні переживання, спогади, роздуми про життя, тобто те, що справді є важливим, автор постає «ніжним ліриком». Ось як, наприклад, С. Жадан поринає у філософський відступ перед черговим розділом п'єси: «Даровано нам було відчуття прихистку у цьому домі. Відчуття тиші на схилах, відчуття прохолоди в криницях. даровано нам було відчуття тепла на ранок та прохолоди надвечір» [2,14].

У п'єсі спостерігаємо велику кількість російських форм особових імен: *Толік та Антон* – рідні брати, головні персонажі твору; *Тьотя Шура* – подруга покійниці; *Валічка* – жінка, яка прикидається глухою; *Коля і Машка* – подружня пара; *Рінат* – друг братів; *Вась, старий, дядя* – жаргонні звертання, якими оперує один з головних героїв.

У звертаннях дійових осіб один до одного письменник зазвичай уживає адаптовані до російської мови форми. Покажемо є використання імен Толік, Саня, Жора, Тоха: в авторському мовленні функціонує його літературна форма, а в діалогах – скорочені варіанти цих імен:

– Чорт, *Толя*. Моста нема [2, 14].

– Сам дурак. Сказала *дядя*, машину-на блокпост, сам уплав [2, 14].

– *Саня* мер? Думає, він сидить [2, 18].

– Алло! *Жора? Саня? Саша? Саи*, добрий день. Антон, Шевцов. Да, да, я. Спасибі, я вас тожє радий..... [2, 19].

– *Тоха*, шо не так: шо я читаю в її окулярах чи шо я читав взагалі [2, 21].

Значну частину суржикових слів становлять російські лексеми, адаптовані під українські, наприклад:

– Ну як це - забудь? *Оддадуть* [2,14]. – замість укр. *віддадуть*

– Шию *одпусти*, задушиш [2, 16]. - замість укр. *відпусти*

– Ти хоч прибрав би нагорі. Бардак. [5, 17]. - замість укр. *безлад*

– Ладно-ладно. Давай не зараз [2, 17].

– Ти мені *вобице* нашого старого *напоминаєш*. [2, 20]. - замість укр. *взагалі, нагадуєш*. Це лише незначна частина вибірки суржику присутнього в п'єсі, адже С. Жадан пише мовою східноукраїнських територій, в яких суржик є частиною побутового мовлення.

Уживання фонетичного варіанта питально-відносного займенника *шо* є однією з ознак слобожанських говірок, що відзначав С. П. Бевзенко: «... варіант *шо* переважає в південно-західних діалектах..., хоч знаходимо його в паралельному вжитку в південно-східних (напр., середньонадніпрянських, степових, слобожанських) (виділення наше)» і в поліських...» [1,122].

Ця риса яскраво виражена в мовленні персонажів п'єси:

– Поїсти є *шо*? [2, 15];

–І шо, брат? Як далі? Як будемо? [2, 16].

Уживання скорочених форм лексем: *нема, чьо, кеме* – в зн.кілометр, *сюда*.

Наприклад:

- Так його давно *нема*. Тиждень, як розбили. До перемир'я ще [2, 14];

- До центру? 10 *кеме*. І моста немає. Ти шо, вбхід підеш? [2, 17];

- Кудя загрузимо? Немає моста, не проїдеш *сюда* [2, 17];

- Ну а *чьо* мені її – за стіл сажат. [2, 15];

А також ми можемо спостерігати не правильне вживання русифікованого займенника ПО. Наприклад:

- Вася, він співав або *по-п'яні* ... [2, 20];

- Ну а шо ти зразу пивом. Не пивом. *По-любому* треба в домі прибрати... [2, 22];

- За мир казав. Казав, буде перемир'я. Хлібне. Так шо *по-ходу* не сидить [2, 18];

Висновки і перспективи дослідження. Отже, мовні засоби в п'єсі С. Жадана «Хлібне перемир'я» контрастують: з одного боку, авторське мовлення позначене зразковими літературними формами, творче світосприйняття митця вловлює найтонші відтінки словесного матеріалу, а з іншого, – автор для створення мовленнєвого портрета персонажів уживає позанормативні елементи, зокрема суржикізми, про що яскраво свідчать майже всі репліки п'єси численні діалоги у творі.

Характерною особливістю стилістичного використання розмовно-просторічної лексики в постмодерністських текстах є те, що вона поєднується, з одного боку, з іншими видами нелітературного мовлення (зокрема, соціальними діалектами – сленгом та жаргоном), з іншого – з урочистою лексикою високого стилю. Поєднання розмовно-просторічної лексики з соціальними діалектами свідчить про зближення різних соціальних різновидів мовлення; наявність же в одному текстовому уривку різнопідсистемних (різностильових) мовних елементів та їх контрастування виступає засобом потужної експресії.

Перспективою подальших досліджень вважаємо аналіз функціонування розмовно-просторічної лексики в інших прозових та поетичних творах Сергія Жадана, з'ясування її значення для формування особливостей ідіостилю письменника.

Література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища шк., 1980. 246 с. 2. Жадан Сергій. Хлібне перемир'я [п'єса]. Чернівці: Меридіан Черновіц, 2020. 128 с. 3. Нередкова С. С. Мовний суржик як вид трансформації форм слів у мовленні луганців. Лінгвістика : зб. наук. пр. Луганськ, 2011. № 3(24). Ч. I. С. 93–100. 4. Ставицька Л. Суржик: міф, мова, комунікація. Українсько-російська двомовність. Лінгвосоціокультурні аспекти : зб. наук. пр. / за заг. ред. Л. Ставицької. Київ: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2007. С. 31–120. 5. Українська правда життя: life.pravda.com.ua/interview/2008/10/1/8684